

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної освіти та психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Коригувально-розвивальні технології опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку

Виконала студентка групи СОМ-2(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Гребенюк Олена Олександрівна
Керівник: Панов М. С.
Рецензент: Родіна Н. В.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя
2022 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 116 с., 4 табл., 11 рис., 88 джерел.

Об'єкт дослідження – поведінка підлітків з порушеннями розумового розвитку.

Предмет дослідження – психологічні особливості опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні психологічних особливостей та розробленні коригувально-розвивальних технологій опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку.

Методи дослідження:

– теоретичні: теоретико-методологічний аналіз загальної та спеціальної психологічної літератури з проблеми розвитку особистості розумово відсталих дітей, копінг-стратегій та копінг-поведінки; порівняння, узагальнення та систематизація даних, здобутих під час дослідження.

– емпіричні методи: спостереження, опитування, тестування, метод експертних оцінок, аналіз медико-психолого-педагогічної документації. Було використано комплекс діагностичних методів і методик, які забезпечили визначення особливостей опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку: діагностика та опис типових форм опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку – методика визначення індивідуальних копінг-стратегій Е. Хайма, методика «Індикатор копінгстратегій» Дж. Амірхана.

– математично-статистичні: метод рангової кореляції Ч. Спірмена.

КОРИГУВАЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ОПАНУВАЛЬНА ПОВЕДІНКА, ПІДЛІТКИ З ПОРУШЕННЯМ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Євроінтеграційні поступи України детермінували інноваційні зміни як в розбудові громадянського суспільства, реформування та модернізації освіти, так і у створенні об'єктивно сприятливих умов інтеграції дітей з порушеннями розумового розвитку в соціальні та освітні системи. Все це обумовило появу складної проблеми зміни стратегій ставлення до цих дітей та дорослих з позицій «інвалідизації» на позицію використання їх потенціалу в суспільному житті. Також практично не вирішеними є проблеми виявлення та формування у цих підлітків оптимальних соціально-психологічних механізмів подолання проблемних, кризових ситуацій, психологічних умов збереження їхнього психічного здоров'я та благополуччя. Все це обумовило нагальну потребу дослідження специфіки опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку, яка виступає показником їх стресостійкості та якісним чинником вирішення й опанування ними складних життєвих ситуацій.

У теоретичному та практичному вимірах сучасної психологічної науки проблемами етіології виникнення порушень розумового розвитку займалися О. Вержиховська, Л. Дрозд, В. Ковальов, В. Лубовський, В. Мельниченко, В. Синьов, С. Трикоз та інші. Вирішення проблем функціонування пізнавальної діяльності та її корекції при порушеннях розумового розвитку представлено в наукових здобутках Г. Блеч, Г. Дульнева, Л. Занкова, Т. Сак, В. Синьова, Н. Стадненко, О. Хохліної та інших. Вивченню підґрунтя формування соціально-адаптованих форм поведінки у цієї категорії підлітків та їх порушень присвячені роботи Ю. Бистрової, Н. Коломинського, О. Мамічевої, Д. Мелехова, В. Мельниченко, Я. Утьосова та інших. Дослідження з виявлення причин та наслідків порушень поведінки цих підлітків здійснено А. Бистровою, Г. Борщевською, О. Вовченко, Б. Зейгарнік, В. Ковальовим В. Марчаком, Л. Руденко, Г. Сухаревою та інших.

Встановлено, що дотичними до проблем опанувальної поведінки є проблеми копінгу, копінгових дій, копінг-стратегій, копінгових стилей, що представлені у ракурсі досліджень загальної, вікової та педагогічної психології, психології розвитку (О. Войцеховська, О. Волошок, І. Гуляс, Л. Дідковська, Л. Жданюк, О. Ігумнова, Л. Лабезна, В. Пілецький, О. Сазонова).

Вочевидь, відсутність у ракурсі теорії та практики сучасної олігофренопсихології та спеціальної психології досліджень проблеми опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку, невирішеність проблем їх інтеграції в різноманітні соціальні системи засобами врахування особливостей їхньої опанувальної поведінки й зумовило вибір теми нашого дослідження «Коригувально-розвивальні технології опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку».

Об'єкт дослідження – поведінка підлітків з порушеннями розумового розвитку.

Предмет дослідження – психологічні особливості опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні психологічних особливостей та розробленні коригувально-розвивальних технологій опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблем психічного розвитку та поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку й визначити підходи до обґрунтування психологічних особливостей їхньої опанувальної поведінки.

2. З'ясувати психологічні особливості опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку.

3. Розробити модель опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку.

4. Розробити та апробувати коригувально-розвивальні технології опанувальної поведінки підлітків як складника психологічної допомоги цим дітям.

Методи дослідження:

– теоретичні: теоретико-методологічний аналіз загальної та спеціальної психологічної літератури з проблеми розвитку особистості розумово відсталих дітей, копінг-стратегій та копінг-поведінки; порівняння, узагальнення та систематизація даних, здобутих під час дослідження.

– емпіричні методи: спостереження, опитування, тестування, метод експертних оцінок, аналіз медико-психолого-педагогічної документації. Було використано комплекс діагностичних методів і методик, які забезпечили визначення особливостей опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку: діагностика та опис типових форм опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку – методика визначення індивідуальних копінг-стратегій Е. Хайма, методика «Індикатор копінгстратегій» Дж. Амірхана.

– математично-статистичні: метод рангової кореляції Ч. Спірмена.

Теоретико-методологічною основою нашого дослідження є: положення про єдність закономірностей типового та аномального розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку (Л. Виготський, Т. Власова, В. Лубовський, Ж. Шиф та ін.); теоретико-методичні засади навчання дітей з особливими освітніми потребами та його роль у забезпеченні їхнього всебічного розвитку (В. Засенко, А. Колупаєва, О. Мамічева, О. Прохоренко, Т. Сак, В. Синьов, Т. Скрипник, Л. Руденко, О. Хохліна, Д. Шульженко, С. Яковлева та ін.); принцип єдності діагностики й корекції розвитку (Д. Ельконін, В. Лубовський, О. Лурія та ін.); положення про психологічний супровід розвитку осіб з особливими освітніми потребами (В. Кобильченко, А. Обухівська, Т. Скрипник та ін.).

Експериментальна база: Комунальний заклад «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Оберіг» Запорізької обласної ради.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та апробації коригувально-розвивальних технологій опанувальної поведінки підлітків як складової психологічної допомоги цим дітям.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел загальною кількістю 88. Загальний обсяг 116 сторінок, основного тексту – 79.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження ми дійшли до наступних висновків:

1. Теоретичний аналіз проблеми опанувальної поведінки дав підстави встановити основні теоретичні підходи до обґрунтування специфіки порушень розумового розвитку та їх впливу на формування опанувальної поведінки та становлення особистості цих підлітків: клінічний, психологічний, корекційно-розвивальний та соціологічний підходи. Описано вплив вікових новоутворень підліткового віку на формування опанувальної поведінки. Визначено підходи до обґрунтування опанувальної поведінки цієї категорії дітей: неопсихоаналітичний, динамічний, ресурсний та психодинамічний.

2. Обґрунтовано психологічну діагностику особливостей опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку та встановлено психологічні умови опанувальної поведінки: вплив складних життєвих ситуацій; здатність адекватної оцінки ситуацій; здатність до оцінки власної поведінки в ситуації; спроможність співставити ситуацію та власну поведінку; здатність організувати комунікацію.

Виявлено, що підліткам з порушеннями розумового розвитку притаманна: схильність до гіперболізації ситуацій, які є складними для усвідомлення підлітків; відсутність ініціатив щодо встановлення мотивів розуміння ситуацій; домінантність реактивних поведінкових реакцій як відповідь на ситуацію. Встановлено, що підліткам з порушеннями розумового розвитку притаманна стратегія уникнення. Підлітки 12-14 років продемонстрували стратегію уникнення та у поодиноких випадках стратегію пошуку соціальної підтримки, і лише підлітки 16-17 років мають у своєму арсеналі поведінкових стратегій стратегію вирішення проблеми. Беручи за основу суб'єктивність та здатності підлітка до опанування шляхом наявності особистісних ресурсів та пошук ймовірних способів вирішення проблем зазначаємо, що ця стратегія притаманна підліткам з порушеннями розумового

розвитку, які не мають вторинних порушень особистості чи поведінки, виховуються у благополучних сім'ях, мають додаткове навантаження у позанавчальній діяльності та спектр обов'язків у системі родинного виховання.

3. Розроблено модель опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку. Визначено умови забезпечення, критерії (критерій змісту та оцінки відповідності життєвої ситуації, критерій прояву поведінки в життєвій ситуації), показники (диференційна оцінка життєвої ситуації, тривожність, агресивність, вольова організація особистості), види (конструктивна, деструктивна, змішана; гіперболізована, реактивна) опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку.

4. Розроблено коригувально-розвивальні технології опанувальної поведінки підлітків як складника психологічної допомоги, що інтегрує традиційний навчально-виховний процес та неформальну взаємодію в освітньому середовищі. Виявлено сутність психокорекції деструктивної опанувальної поведінки, як-от: набуття досвіду вирішення складних життєвих ситуацій, аналіз власних психологічних чинників (думки, почуття, стереотипи поведінки), вміння самостійного, усвідомленого вибору, застосування ефективних стратегій опанувальної поведінки. Психокорекційна робота з підлітками з порушеннями розумового розвитку здійснюється як в груповій, так і в індивідуальній формах з використанням: тренінгу поведінки, когнітивної модифікації і терапії, дискусії, бесіди, лекції, рольових ігор, психогімнастики, індивідуальної і рольової психотерапії, круглих столів, обговорення. В основу розробленої коригувально-розвивальної технології покладено наявність спеціальних занять за темами, які співвідносяться зі складними життєвими ситуаціями та типами і механізмами опанувальної поведінки, формуванням навичок оцінки складної життєвої ситуації та прийняття рішень, способів подолання особистісних труднощів, криз і міжособистісних конфліктів. При цьому вся структура занять передбачає постійне тренування опанувальної поведінки учасників.

Підтверджено, що опанувальна поведінка підлітків з порушеннями розумового розвитку – це така форма поведінки, основними психологічними механізмами якої є ізоляція, адикція, що визначається слабкістю пізнавальної діяльності, несформованістю здатностей до усвідомлення й диференціації життєвих ситуацій та вибору адекватних форм реагування на них. Переконливо доведено, що психологічні особливості опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку визначаються домінантними складними життєвими ситуаціями; стратегіями вирішення складних життєвих ситуацій; специфікою домінантних стратегій особистісних сфер; специфікою: фізична агресія, вербальна агресія, агресія ухилення та почуття провини.